

Radek Lipovski – Lubor Hruška – Lenka Jarošová (eds.),
Lidé a krajina českého Slezska. Identita, kultura a společnost
českého Slezska v procesu společenské modernizace s dopadem
na kulturní krajinu, Ostravská univerzita, Filozofická fakulta,
ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, z.ú., Slezské zemské
muzeum, 2021, 700 stran. ISBN 978–80–7599–290–4.

Publikace *Lidé a krajina českého Slezska* je výstupem projektu *Velký historický atlas českého Slezska. Identita, kultura a společnost českého Slezska v procesu společenské modernizace s dopadem na kulturní krajinu*. Lze říci, že svým způsobem je tato publikace jakoby textovým doplňkem stejnojmenného atlasového díla, do níž zařadili autoři to, co svým rozsahem atlas značně přesahovalo, ale co ho zároveň doplňuje a rozšiřuje. Ideálně by tedy čtenář měl mít k ruce publikace obě, neboť jejich členění do kapitol a obsahová náplň jednotlivých kapitol se doplňují. Tato monografie je však určena spíše odborné veřejnosti, je detailnější, rozebírá jednotlivá témata hlouběji a podrobněji. Patrné to je hned v první kapitole, v níž autoři velmi detailně vymezují studovaný region. Území Slezska, které se dnes nachází v rámci České republiky, netvoří od roku 1949 samostatnou územní jednotku a postupem času byly některé slezské obce celé nebo zčásti začleněny do územních jednotek, jejichž část patřila historicky k Moravě. A zde se nachází přehled tohoto začlenění na úrovni obcí či jejich částí.

Dále autoři podrobně rozebírají jednotlivé složky studovaného území. Začínají představením typů sídel, s nimiž je možné se v českém Slezsku setkat, následuje přehled základních fyzicko-geografických charakteristik území včetně důsledků antropogenní činnosti v krajině a představení sociodemografické skladby zdejšího obyvatelstva a také dopravních staveb jako významného prvku formujícího krajinu.

Ve druhé kapitole je podrobně popsáno dělení Slezska v roce 1742 a následující změny v administrativním členění českého Slezska. Třetí kapitola popisuje vývoj kulturní krajiny českého Slezska. Zde je třeba upozornit, že autoři studují území, kde došlo ve sledované době k zásadním proměnám přírodního prostředí, a to regionálně značně diferencovaně. Jinak se měnilo přírodní prostředí v západní části českého Slezska, tj. v horských a podhorských oblastech, zcela jiný byl vývoj v té části Slezska, kde se od poloviny 19. století začalo těžit uhlí a kde se následně rozvinula řada průmyslových odvětví, výrazně ovlivňujících své okolí. Autoři věnují značnou pozornost současné krajině, a to jak její regionální diverzifikaci, tak jejímu vnímání dnešními obyvateli. Tato kapitola obsahuje četné obrázky, většinou fotografie krajiny, a to jak historické, tak soudobé.

Vývoji obyvatelstva zhruba od poloviny 19. století do současnosti je věnována čtvrtá kapitola. Autoři analyzovali nejprve změny v počtu obyvatel od roku 1869

podle oblastí (přitom provedli zajímavé propočty, např. počtu obyvatel podle soudních okresů i pro novější období, kdy platila jiná územní členění). Podrobně je zajímalo stěhování obyvatelstva, zejména na Ostravsko, ale také změny v počtu a struktuře obyvatel, ke kterým došlo odsunem Němců v letech 1945–1946. Nakolik to datová základna umožňovala, studovali i další charakteristiky, např. skladbu obyvatel podle náboženského vyznání; detailně představili změny v národnostní skladbě. Nechybí ani rozbor změn ve skladbě obyvatel podle věku a pohlaví. Kapitola obsahuje rovněž hlavní trendy přirozené měny obyvatelstva, přitom dodržuje členění založené na datové základně, tj. pro období 1871–1913, 1919–1937 a pro období po roce 1949. I zde se autoři snažili o postižení vývoje dle jednotlivých regionů.

Svět na hranici kultur – Kulturní obraz českého Slezska v 19. a 20. století je námětem páté kapitoly. Autoři do ní zařadili nejdůležitější aspekty formující či ovlivňující obyvatelstvo českého Slezska ve sledovaném období: šlo především o proměňující se dopad průmyslových odvětví, které profilovaly zejména Ostravsko a Karvinsko, dále rozdily ve formování mentality obyvatelstva v důsledku působení různých náboženství resp. církví (tady autoři neopomněli zařadit vývoj církevní správy jednotlivých denominací), ale také problematiku národnostní skladby zejména na Těšínsku a Hlučínsku. Jde o rozsahem největší kapitolu práce a pro lepší poznání dějin tohoto regionu asi nejdůležitější. I tady je třeba vyzdvihnout výběr zařazených obrázků, často reprodukcí dobových fotografií zachycujících místní obyvatele při nejrůznějších činnostech a také nejednu již zaniklou budovu (či její interiér).

Šestá kapitola je věnována problematice *Identity a kolektivní paměti obyvatel Slezska*. Ani v tomto případě nejde o jednoduchý popis, ale o zajímavý rozbor založený na moderním přístupu ke studiu této problematiky. Autoři představují nejen koncept, kterým se dnes identita zkoumá, ale také výsledky kvalitativního průzkumu provedeného v českém Slezsku v roce 2018. A nemohu opomenout zmínit poslední podkapitolky této části: v rámci oddílu *Specifická místa paměti* jsou uvedeny mizející těžní věže na Ostravsku a Karvinsku, historické fotografie lázeňských budov z Jesenicka, dřevěné kostely na Těšínsku a v Beskydech (historické i soudobé).

Závěrečné shrnutí je sice stručné, ale výstižné a obsahuje další zajímavé postřehy (mne zaujala například mapka zachycující světelné znečištění noční oblohy České republiky, kde hraje Ostravsko značnou roli).

Nedílnou součástí publikace jsou, jak už bylo zmíněno, tabulky a obrázky. A není jich málo. Jen tabulek je celkem 85. Číslovaných obrázků je 380, z nich je 35 grafů a 60 map a kartogramů, dále mezi nimi nalezneme řadu leteckých snímků současně krajiny; jsou zde ale i fotografie krajiny, osob, budov, uměleckých děl apod. Proto je škoda, že pro autory šlo ve všech těchto případech o obrázky, takže čtenář podle jejich názvu občas nepozná, co v textu může očekávat. Přitom ke grafickému vyjádření sáhli autoři všude, kde to pramenný materiál dovozoval,

či vyžadoval (např. skladba obyvatelstva, jak ji bylo možno dokumentovat daty sčítání lidu, ale z obsahu nepoznáme, zda jde o diagram či o kartogram). Ve zbylých případech jde vesměs o fotografie, z nichž mnohé jsou reprodukcemi historických snímků a další byly pořízeny přímo pro publikaci. Publikace byla vytištěna barevně. I díky tomuto bohatému doprovodnému materiálu se podařilo připravit reprezentativní dílo, které podává ucelenou představu o vývoji obyvatelstva a proměnách krajiny tohoto území zhruba od poloviny 19. století do současnosti.

Publikace je vynikající vizitkou badatelů pracujících v tomto regionu, především na Ostravské univerzitě, dále ve Slezském zemském muzeu a v rámci vědecko-výzkumného ústavu ACCENDO. Na publikaci jich spolupracovalo ne méně než 26, kromě fotografů a grafiků. A bude určitě inspirací i pro badatele z jiných částí republiky.

Ludmila Fialová